

รายงานเชิงวิชาการ

การอ่านและพิจารณาวรรณคดีเรื่อง ลิลิตตะเลงพ่าย

โดย

๑. นายออมทรัพย์ กองอมรภิญโญ	มัธยมศึกษา ปีที่ ๕/๘	เลขที่ ๖
๒. นางสาวสิริยากร วรณรัตน์	มัธยมศึกษา ปีที่ ๕/๘	เลขที่ ๑๗
๓. นางสาวชอุษา ยูน	มัธยมศึกษา ปีที่ ๕/๘	เลขที่ ๑๘

เสนอ

อ.พนมศักดิ์ มนูญปรัชญาภรณ์

ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ โรงเรียนสาธิตนานาชาติมหาวิทยาลัยมหิดล

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project Based Learning) รายวิชาภาษาไทย
และวัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

คำนำ

รายงานเล่มนี้ถูกจัดทำขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของวิชาภาษาไทย และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โดยมีจุดมุ่งหมายให้มีความรู้และความเข้าใจ ในวรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายมากยิ่งขึ้น ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในภายหลัง

คณะผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่านและผู้ที่ต้องการจะศึกษาไม่มากนักน้อย หากมีความผิดพลาดใดๆในข้อมูลของรายงานฉบับนี้ ทางคณะผู้จัดทำต้องขออภัยมา ณ ที่นี้

คณะผู้จัดทำ

สารบัญ

บทที่ ๑ เนื้อหาและกลวิธีในวรรณคดีและวรรณกรรม	หน้า
โครงเรื่อง	1
เนื้อเรื่อง	1
ตัวละคร	1
แก่นเรื่อง	2
ท้องเรื่อง	2
บทเจรจา	3
บทที่ ๒ การใช้ภาษาในวรรณคดีและวรรณกรรม	
การสรรคำ	4
การเรียบเรียงคำ	4
การใช้โวหาร	6
บทที่ ๓ ประโยชน์หรือคุณค่าในวรรณคดีและวรรณกรรม	
คุณค่าด้านวรรณศิลป์	7
คุณค่าด้านสังคม	7
คุณค่าด้านคุณธรรม	7
บรรณานุกรม	8

การอ่านและพิจารณาวรรณคดีและวรรณกรรม : ลิลิตตะเลงพ่าย

เนื้อเรื่อง

กองทัพของพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถได้ทรงเดินทัพมารบกับกองทัพของพระมหาอุปราชที่ทรงยกทัพมาหมายจะตีเมืองกาญจนบุรี ขณะนั้น ช้างของทั้งสองพระองค์กำลังตกมัน พอได้ยินเสียงกลองจึงตกใจวิ่งเข้าไปในกลางวงล้อมของทัพพม่า ด้วยพระราชอัจฉริยะของพระองค์ พระองค์ทรงเชิญพระมหาอุปราชให้ออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกันอย่างมีเกียรติ เพราะยุทธหัตถีคือการทำสงครามของพระมหากษัตริย์ โดยไม่มีเหล่าไพร่พลทหารมาเกี่ยวข้อง ท้ายที่สุดพระมหาอุปราชขาดคอช้างพ่ายแพ้แก่พระนเรศวรมหาราช หลังจากกลับมาถึงกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้มีพระบรมราชโองการ ลงโทษเหล่าทหารที่ตามพระองค์ไม่ทัน แต่พระวันรัตได้กราบทูลขอพระราชทานอภัยโทษแทนทหารเหล่านั้นไว้

โครงเรื่อง

ลิลิตตะเลงพ่ายเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำสงครามยุทธหัตถีของกษัตริย์ในสมัยอยุธยา เพื่อปกป้องประเทศจากการล่าอาณานิคมหรือการตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่น ด้วยพระราชอัจฉริยภาพของพระมหากษัตริย์ไทย จึงทำให้ไทยชนะในการรบครั้งนี้ได้

ตัวละคร

๑. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระนเรศวร หรือสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๒ กษัตริย์องค์ที่ ๑๘ แห่งอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีความกล้าหาญ รอบคอบ เข้มแข็ง มีไหวพริบ และโดดเด่น ทรงมีพระปรีชาสามารถควบคู่กับพระราชอัจฉริยภาพในการทำศึกสงคราม พระองค์มีความเอาพระทัยใส่ในความสงบสุขของบ้านเมือง ไม่ต้องการให้ชาติอื่นมารุกราน เมื่อฝ่ายพม่าเข้ามารุกรานดินแดนของไทย พระองค์ทรงไม่เกรงกลัว อีกทั้งยังนำทัพออกไปรบกับฝ่ายพม่าจนได้รับชัยชนะกลับมา

พระหว่างแต่ศึกเสียน	อัสตง
กรงกระบี่บ่ก่อรงค์	ร้วหล้า
คือใครจักคุมคง	ควรรู่ เชิญแฮ
อาจประกันกรุงถ้ำ	ทัพข้อยคืนถึง
พระพี่พระผู้ผ่าน	ภพอุต-ตมเอย
ไปชอบเชษฐีอินหยุด	ร่มไม้
เชิญการร่วมชยุท	เผยอเกียรติ ไว้แฮ
สืบว่าสองเราไซ้	สุดสิ้นฤมี

๒. พระมหาอุปราชา

พระราชโอรสของพระเจ้าหงสาวดี หรือนันทบุเรง เดิมมีพระนามว่ามังสามเกียด หรือมังกะยอชวา พระมหาอุปราชาทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความกตัญญู มีชีวิตดีมีมานะ มีพระทัยอ่อนไหว และรุนแรงในเรื่องความรัก ในขณะที่เดินทัพก็ทรงคร่ำครวญถึงนางสนม พระองค์ทรงเชื่อในเรื่องการทำนาย ดวง หรือโชคลาภเป็นอย่างมาก เมื่อโหรทำนายว่าพระองค์จะพ่ายแพ้แก่ศึกสงครามในครั้งนี้ จึงกราบทูลกับพระเจ้าหงสาวดี แต่ด้วยความกตัญญู พระองค์จึงน้อมรับพระราชดำรัส และออกไปทำศึกสงครามกับพระนเรศวรมหาราช

พระเนนัคเรศอ้า	เอองค์
ฤปมีไครคง	คูร์ออน
จักริจักเริ่มรงค์	ฤลลุ แล้วแฮ
พระจักขุนจักซ้อน	จักแค้นคับทรวง

พระคุณดวงเพียบพิน	ภูวดล
เต็มตรลอดแหล่งบน	บ่อนใต้
พระเกิดพระก่อนชนม์	ซุบซิว มานา
เกรงบ่ทันลูกได้	กลับเต้าตอบสนอง

แก่นเรื่อง

เมื่อพระเจ้าหงสาวดีทรงทราบว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาเสด็จสวรรคต พระองค์มีพระราชดำริว่ากรุงศรีอยุธยาอาจมีการชิงบัลลังก์กัน จึงมีพระราชดำรัสให้พระมหาอุปราชายกทัพไปรบถึงด่านเจดีย์สามองค์ และกระทำการสงครามยุทธหัตถีกับพระนเรศวรมหาราช ผู้ซึ่งสืบทอดราชบัลลังก์ ท้ายที่สุดพระนเรศวรได้รับชัยชนะด้วยพระปรีชาสามารถ และพระราชปฏิญาณของพระองค์

ท้องเรื่อง

หัสตินปิ่นธเรศไต้	โททรง
คือสมิทธิมาตงค์	หนึ่งอ้าง
หนึ่งคือคิริเมขลมัง-	คลอาสน์ มารเอย
เศียรส่ายหางจากว้าง	ไขว่แคว้งแทงโถม

สองโถมสองจู้จ้วง	บ่ารู
สองซัดตีสองขอชู	เชิดดำ
กระลิ่งกนะลอกดู	ไวว่องนักรนา
ความูขบคชแข่งค้ำ	เช่นเขี้ยวในสนาม

งามสองสุริยราชล้ำ	เลอพิศ นาพ่อ
พ่างพัชรินทรไพจิตร	ศึกสร้าง
ฤรามเริ่มรณฤทธิ์	รบราพณ์ แลฤ

ทุกเทศทุกทิศอ้าวง	อื่นไท้ไปเทียม
ขุมเสียมสามรรถต้าน	ขุนตะเลง
ขุนต่อขุนไปเียง	หย่อนห้าว
ยอหัตถ์เทิดลบองเลบง	อังกุศ ไกวแฮ
งานเร้งงามโทท้าว	ท่านสู้ศึกสาร

บทกลอนนี้เป็นการบรรยายเกี่ยวกับการปะทะกันของพระนเรศวรและพระมหาอุปราช ะหว่างการทำยุทธหัตถี ทั้งสองพระองค์ทรงช้างคู่กายมาชนกัน สู้รบไปมาอย่างไม่ยอมกัน ซึ่งทั้งสองฝ่ายทรงมีความว่องไวเป็นอย่างมาก ทั้งความซ่างและทั้งสองพระองค์ทรงสู้กันอย่างดุเดือด ช้างทั้งสองฝั่งถูกตั้งชื่อให้เป็นแบบดีและไม่ดี ฝั่งพระนเรศวรเป็นช้างของพระอินทร์ ส่วนฝั่งช้างของพระมหาอุปราชเป็นช้างของมาร ซึ่งบทประพันธ์บทนี้สามารถแสดงความคิดของกวีได้อย่างชัดเจน กวียังอธิบายต่ออีกว่าทางด้านคนบังคับช้างของพระนเรศวรสามารถต้านช้างของอีกฝั่งได้ และระหว่างรบไม่มีใครยอมใครต่างฝ่ายต่างเหวี่ยงอาวุธใส่กันอย่างไม่เกรงกลัว ซึ่งเป็นการรบกันอย่างตัวต่อตัว

บทเจรจา

มาเดียวเปลี่ยวอกอ้า	อายุสู
สถิตอยู่เอื้องค้ดู	ละห้อย
พิศโพ้นพฤษภพบุ	บานเบิก ใจนา
พลาจคะนึ่งนุชน้อย	แน่งเนียนวลสงวน
สลัดไดโตสลัดน้อง	แหงนนอน ไพรฤ
เพราะเพื่อมาราญรอน	เศิกไสร้
สละสละสมร เสมอชื่อ	ไม้นา
นีกะกานามไม้	แมนแมนทรวงเรียม
สายหยุดหยุดกลืนฟุ้ง	ยามสาย
สายบ่หยุดเสน่ห้หาย	ห่างเศร้า
กี้คืนกั้วนวาย วางเทวษ	ราแม่
ถวิลทุกขวบค่าเข้า	หยุดได้ฉันได

บทเจรจาช้างต้น พระมหาอุปราชาทรงรำพันถึงนางสนมของพระองค์ ระหว่างที่พระองค์ได้เสด็จทอดพระเนตรธรรมชาติของดอกไม้และต้นไม้ที่มีทั้งความสวยงามและความหอมละมุนต้งนางสนมผู้นั้น ความโดดเดี่ยวทำให้พระองค์ทรงไม่สามารถหยุดระลึกถึงนางได้แม้ว่าจะไกลแค่ไหน ความรักที่มีให้หนักเกินกว่าจะเยียวยาได้

การใช้ภาษาในวรรณคดีและวรรณกรรม

การสรรคำ

๑. มีการสรรคำที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง บุคคล และความหมายที่ต้องการ

เป็องนั้นนฤนาถผู้	สยามินทร์
เป็ยงพระมาลาผิน	ห่อนพ้อง
ศัสตราวุธอรินทร์	ฤฎก องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หากป้อง	ปิดด้วยขอทรง

จากบทประพันธ์ข้างต้น กวีมีเลือกใช้คำที่มีศักดิ์คำสูง แสดงให้เห็นภาพเด่นชัดและไพเราะ เช่น

นฤนาถ	หมายถึง	กษัตริย์
สยามินทร์	หมายถึง	กษัตริย์สยาม (กษัตริย์อยุธยา)
พระมาลา	หมายถึง	หมวก
ศัสตราวุธอรินทร์	หมายถึง	อาวุธของข้าศึก
องค์	หมายถึง	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
พระหัตถ์	หมายถึง	มือ
ขอทรง	หมายถึง	ขอสับสำหรับบังคับช้าง อยู่ใต้คอของช้าง

๒. มีการใช้สัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะในคำประพันธ์ทุกบท ทำให้เกิดความไพเราะ เช่น

“.....ถับถึงโคกเผาเข้า พอยามเข้ายังสาย หมายถึงประมาณโมงครบ ประทบทัทพรามัญ ประทันทัพพม่า ขับทวยกล้า
เข้าแหง ขับทวยแขงเข้าพัน สองฝ่ายยันยืนยุทธ์ อุดอึงโห่เอาฤกษ์ เอิกอึงเห่เอาชัย สาดปืนไฟยะแย่ง แผลงปืนพิชยะยุ่ง
พุ่งหอกใหญ่คะคว้าง ขว้างหอกซัดคะไซ่ว ไล่คะคลุกบุกบัน เจ้อดาบฟันฉะฉาด ง่าง้าวฟาดฉะฉับ.....”

๓. การเล่นคำ เพื่อให้มีความลึกซึ้งและเกิดอารมณ์กระทบใจผู้อ่าน

สายหยุดหยุดกลิ้งฟุ้ง	ยามสาย
สายบ่หยุดเสน่ห้หาย	ห่างเศร้า
ก็คืนก็วันวาย	วางเทวษ ราแม่
ถวิลทุกขวบคำเข้า	หยุดได้ฉันท

บทประพันธ์ข้างต้นคือบทพระมหาอุปราชารำพันถึงนาง มีการเล่นคำโดยเน้นนัยของคำว่า สายหยุด ว่า ดอกสายหยุดจะหยุดส่งกลิ่นหอมเมื่อล่วงเข้าเวลาสาย แต่ยามสายนั้นก็มิอาจหยุดความรัก ความเสนาหา ที่มีต่อนางอันเป็นที่รักได้

๔. มีการใช้คำเสียงเสียดสีธรรมชาติ เช่น

“...เจ้าพระยาไชยานุภาพ เจ้าพระยาปราบไตรจักร ตรีบัตรระหนึ่กสำเนียง เสียงฆ้องกลองปี่นคี่ก อี้กเอี้กก้อง กาทล เร่งค้ำรนเรียกมัน ชันหู ชูหางเล่น แปร้นแปร้แลคะไซ่ว.”

บทประพันธ์ข้างต้นบรรยายถึงทัพหลวงเคลื่อนพล ช้างทรงพระนเรศวรและพระเอกาทศรถฝ่าเข้าไปใน กองทัพข้าศึก มีการเลียนเสียงธรรมชาติของช้างทรง

การเรียบเรียงคำ

๑. มีการเรียงข้อความที่บรรจุสาระสำคัญไว้ท้ายสุด

เป็องนั้นนฤนาถผู้	สยามินทร์
เป็ยงพระมาลาผิน	ห่อนพ้อง
ศั้สตราวุธอรินทร์	ฤฤก องค์กรเอย
เพราะพระหัตถ์หากป้อง	ปิดด้วยขอทรง

บทประพันธ์ข้างต้น ถอดความได้ว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็ยงพระมาลา หลบการโจมตีของพระมหาอุป ราช และทรงใช้พระแสงของ้าวปิดป้องออก ทำให้อาวุธของพระมหาอุปราชไม่ถูกพระวรกายของพระองค์ สาระ สำคัญก็คือ อาวุธของพระมหาอุปราชไม่ถูกพระวรกายของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งอยู่ท้ายสุด

๒. มีการเรียงประโยคให้เนื้อหาเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับ ดุจชั้นบันได จนถึงชั้นสุดท้าย ซึ่งสำคัญที่สุด

อรารานร้าวแยก	ยลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ	ท้าวตั้น
เหนื่อคอคชซอนชบ	สังเวช
วายชีวาทม์สุดสิ้น	สู่ฟ้าเสวยสวรรคค

บทประพันธ์ข้างต้น ถอดความได้ว่า พระอู่ระของพระมหาอุปราช ถูกพระแสงของ้าวฟันจนเป็นรอย พระ วรกายของพระองค์เอนชบลงบนคอช้าง นำสังเวชยิ่งนัก พระองค์ทรงสิ้นพระชนม์ทันที ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องที่เข้มข้นขึ้น ตามลำดับ

๓. มีการเรียงถ้อยคำให้เป็นประโยคคำถามเชิงวาทศิลป์

อ้าไท้ภูเรศหล้า	แหล่งทะเลง โลกฤ
เผยพระยศยินเยง	ย่านแกลั่ว
สืบทศท้าวลือละเวง	หวันเดช ท่านนา
ไปเริ่มรอรฤทธิ้แผ้ว	เผื่อดกล้าแกลนหนี

บทประพันธ์ข้างต้น ถอดความได้ว่า กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่งประเทศมอญ มีพระเกียรติยศเลื่องลือไปสืบทศ ใคร ได้ยินก็หวั่นเกรงในพระบรมเดชานูภาพ ทำไมถึงไม่กล้าต่อสู้แล้วรีบหนีไป บทประพันธ์นี้ มีการถามคำถามกับพระมหา อุปราช จึงถือได้ว่าเป็นการเรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นประโยคคำถามเชิงวาทศิลป์

การใช้โวหาร

ในลิลิตตะเลงพ่ายนี้มีการใช้โวหารอยู่ ๓ อย่างดังนี้ ใช้การเปรียบเทียบ บรรยาย และ พรรณนา

๑. พรรณนาโวหาร

คือการรำพึงรำพันเกี่ยวกับเรื่องต่างๆโดยทำให้ผู้อ่านได้เกิดจินตนาการ เห็นภาพ ตัวอย่างเช่นบทบรรยายเกี่ยวกับพระสุบินและพระนิมิตของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระกายกร่างเยื้อง	จรัส
ลุยมหาวารี	เรียวกว้าง
พอพานพระกุมภีล	หนึ่งใหญ่ ไสร้งนา
โถมปะทะเจ้าช้าง	จักเคี้ยวขององค์
พระทรงแสงดาบแก้ว	กักร
โถมประจัญพันพอน	เพื่องน้ำ
ต่างฤทธิ์ต่างรบรอน	ราญชีพ กันแฮ
สระท้านทุกถิ่นท่าถ้ำ	ท่งท้องชลธิ
นฤบดีโถมถีบสู้	ศึกธาร
พอนฟาดสูงสูมาร	มอดม้วย
สายสินธุ์ซึ่งนองพนานต์	หายเหือด แห่งแฮ
พระเร่งปริดาด้วย	เผด็จเสี้ยนเคิกกษัย

บทประพันธ์ข้างต้นได้ใช้พรรณนาโวหารในการบรรยายว่า พระนเรศวรทรงพระสุบิน ได้ทอดพระเนตรน้ำไหลบ่าท่วมป่าสูง ทางทิศตะวันตก เป็นแนวยาวสุดพระเนตร พระองค์ทรงลุยกระแสน้ำอันเชี่ยวและกว้างใหญ่นั้น จระเข้ใหญ่ตัวหนึ่งโถมปะทะและจะกัดพระองค์ จึงเกิดต่อสู้กันขึ้น พระองค์ใช้พระแสงดาบฟันถูกจระเข้ตาย ทันใดนั้นสายน้ำก็เหือดแห้งไป ซึ่งบทประพันธ์นี้ สามารถทำให้ผู้อ่านจินตนาการถึงเหตุการณ์นั้นได้

๒. การใช้โวหารเปรียบเทียบ หรืออุปมาโวหาร

พระคุณดวงเพียบพัน	ภูวดล
เต็มตรลอดแหล่งบน	บ่อนใต้
พระเกิดพระก่อนชนม์	ชูปชีพ มานา
เกรงบ่ทันลูกได้	กลับเต้าตบสนอง

บทประพันธ์ข้างต้นมีการใช้คำอุปมา เปรียบเทียบพระคุณของพระเจ้าหงสาวดีเป็นพื้นแผ่นดิน

๓. บรรยายโวหาร

วรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายมีการใช้บรรยายโวหาร ในการอธิบาย และเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการทำสงครามยุทธหัตถีของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้และความเข้าใจในเรื่องนั้นๆอย่างละเอียด อีกทั้งยังใช้คำที่สื่อความหมายตรงไปตรงมา สามารถเข้าใจได้ชัดเจน

ประโยชน์หรือคุณค่าในวรรณคดีและวรรณกรรม

๑. คุณค่าด้านวรรณศิลป์

๑. มีความเด่นทั้งด้านเนื้อหา สำนวนโวหาร และกลวิธีในการแต่ง
๒. มีการปรุงแต่งเนื้อหาได้อย่างเหมาะสม โดยผสมผสานเรื่องราวข้อเท็จจริงจากประวัติศาสตร์ และเนื้อหาที่สร้างสรรค์จากจินตนาการ
๓. ดำเนินเรื่องได้เร้าใจผู้อ่าน
๔. มีการเลือกสรรถ้อยคำอย่างประณีต สื่ออารมณ์อีกheim ตื่นเต้นเร้าใจ หรือเศร้าโศกได้อย่างลึกซึ้ง

๒. คุณค่าด้านสังคม

๑. สะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์
๒. สะท้อนเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี - การสร้างขวัญแก่ประชาชนเมื่อออกรบ
๓. สะท้อนให้เห็นความเชื่อของสังคมไทย - ลางบอกเหตุ
๔. สะท้อนข้อคิดเพื่อนำไปดำรงชีวิต - ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความอ่อนน้อมถ่อมตน

๓. คุณค่าด้านคุณธรรม

๑. ความรอบคอบ ไม่ประมาท
๒. การเป็นคนรู้จักการวางแผน
๓. การเป็นคนรู้จักความกตัญญูกตเวที
๔. การเป็นคนช่างสังเกตและมีไหวพริบ
๕. ความซื่อสัตย์

บรรณานุกรม

ศึกษาธิการ, กระทรวง, หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕. พิมพ์ครั้งที่ ๔. ลาดพร้าว: สกสศ, ๒๕๕๖. ๔๓ - ๖๓ หน้า.

ลิลิตตะเลงพ่ายบทวิเคราะห์ด้านเนื้อหา [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๐. สืบค้นได้จาก <https://sites.google.com/a/http.ac.th/lilitalangpai/9-bth-wikheraah/8-1-dan-neuxha>